

Jean-Pierre Laurant ve Thierry Zarccone, Geyik Bir Hristiyan ve Müslüman Simgesi

Laurant, J.-P., & Zarccone, T. (2020). *Geyik bir Hristiyan ve Müslüman simgesi* (G. Artam, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi.

Sedef Özcan

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Özet

Laurant ve Zarccone'un bu kitapları 2017 yılında yayınlanmış, 2020 yılında da Goncağül Artam tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Kitap geyik imgesinin tarih boyunca farklı kültür ve dinlerde neyi temsil ettiğini anlatmıştır. Geyiğin insanın anlam dünyasında farklı bir yere sahip olduğunu kutsal metinler, destanlar ve efsanelerdeki bu anlam dünyasındaki farklılığının gözler önüne serildiğini kitap detaylı bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Böylelikle geyiğin evrenselliğine yapılan vurgu ön plana çıkmış ve kitap pek çok kaynakla desteklenmiştir. Batı dünyasından Orta Asya ve Uzak Doğu'ya doğru uzanan geyiğinin güzergâhı, geyiğe eşsiz bir tanım katmıştır. Geyik tasvirinin resim ve heykel sanatına olan etkisi, ilk çağ duvar resimlerinden günümüze kadar görülmeye devam etmiştir. Kitabın amacında geyiğin ne olduğunu değil, kültürel bir sentezin çıkardığı etkileri ortaya koymaya çalışmak vardır.

Anahtar Kelimeler: Geyik, Simge, Sufi.

Abstract

This book, published by Laurant and Zarccone, was published in 2017 and was translated into Turkish by Goncağül Artam in 2020. The book explains what the image of the deer represents in different cultures and religions throughout history. The book presents the reader in detail that deer has a different place in the human world of meaning and that its difference in this world of meaning is revealed in sacred texts, epics and legends. Thus, the emphasis on the universality of the deer came to the fore and the book was supported by many sources. The route of the deer, extending from the Western world to Central Asia and the Far East, has given the deer a unique definition. The influence of deer depiction on painting and sculpture has continued to be seen from ancient wall paintings to the present day. The purpose of the book is not to explain what the deer is, but to try to reveal the effects of a cultural synthesis.

Keywords: Deer, Symbol, Sufi.

Giriş

Laurant ve Zarccone tarafında kaleme alınan bu eser hem Hristiyan hem de Türk İslam coğrafyası ierisinde geyik sembolünün -ortak pek ok imgenin yanında, aslan ve kartal gibi- ne kadar eğsiz ve sıra dıőı temsilleri olduğunu anlatmıőlardır. Geyiğin dünya üzerindeki gzerghi, birbiri ile bağlantılı olmayan toplumların ortak bağlayıcı bir ağı olmuştur. Öyle ki pek çok efsane de geyik sembolü; Kelt dünyasından Mısır tanrılarına, Türk İslam Sufilerinden Buda'ya kadar uzanan bir aç oluőturur. Bu aç aslında geyik için araőtırılmaya değer bir nedendir. Bu kitap sayesinde geyiğin benzersiz yolculuğu okuyucuya sunulmuőtur. Özellikle Türkler ve Müslümanlar için aynı zamanda kuzey de yaşayan topluluklar için kutsal olan geyik nedir, ne değildir okuyucunun zihin dünyasında sorulara cevap bulması için mühim bir kaynak olmuştur.

Eserin ortaya konmasında geniő bir kaynak taraması yapılmıőtır. İlk kaynaktan günümüze kadar bütün kaynaklar özenle taranmıő ve kitabı geyik sembolü üzerinde önemli bir kaynak derlemesi haline getirmiőtir. Hristiyan dünyasının kutsal kitabı *Mezmurlar* ve İncil'den faydalanılmıő, Antikçağ destanlarından, Budist kutsal metinlerinden, Türk coğrafyasında menakıpnamelerden özellikle *Makalat*'tan Kafkas bölgesinin Biynöger destanından, Kirgizların Maral Ana efsanesi ve orta ağ Fransa'sının metinleri de kitabın, temelini oluőturmuőtur. Anadolu coğrafyasında ise eski gelenekten kalan İslamiyet ncesi ve sonrası anlatılan efsaneler, yazılı kaynaklar ve mitolojileri derleyen araőtırmacıların yazılarına sıklıkla baővurulmuőtur. Bu araőtırmalardan ve kaynaklardan bazıları Őunlardır; 2008 yılında yayınlanan Emine Gürsoy'un editörlüğünü yaptığı *Geyik Kitabı ve Av ve Avcılık Kitabı, Velayetname, Karaca Ahmet Sultan Menakıpnamesi, Dede Kokut Hikyeleri, Karaçay Malkar Destanları,  Anadolu Efsanesi, Biynöger ve Kocabaő Destanları Arasında Benzerlikler, Abdalan-ı Rum ve Geyikli Baba, Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Motifler, Alageyik Efsanesi zerine Bir İnceleme, Türkülerde Geyik*.

Kitap üç ana bölümden ve toplam 14 baőlıktan oluőmaktadır. Birinci bölümde geyiğin kutsallığından ve bu kutsallığın medeniyetlerde zuhurundan, sosyal yaőama yansımāsından bahsedilmiştir. Antik ağda geyik bir avdı ve avcının onun avlaması büyük bir g göstergesiydi. Onun öncesinde milattan önce de geyiğin özel bir hayvan olduğuna insanın ahlakını temsil ettiğini aynı zamanda geyiğin Őifayı bildiğinden ve geyiklerin dayanıklılıklarında özel olarak bahsediliyordu.

Hristiyan dünyasında İncil'de her ne kadar geyik ifadesi geçmese de İncil ve Kitabı-ı Mukaddes tefsirlerinde özellikle *Mezmurlar'ın* tefsirinde geyiğin Hz. İsa olduğu onun yılanı öldüren evik geyik yani kötülükleri bitiren Aziz Yahya'nın çağrısına kulak verip vaftiz suyuna girdiğinden, insanlarında geyiğin yolunda gider ve suya girerse onun gibi olacağından bahsetmiőlerdir, kaynak suyu vaftiz suyunu temsil etmektedir. Bir başka tefsirde yine Hz. Davut'un geyik gibi yumuőak huylu olduğundan bahsedilir. Her ne kadar kutsal metinlerde doğrudan karşımıza çıkmasa da Hristiyan azizler tefsirlerinde geyik imgesine yer vermiőlerdir (Laurant & Zarccone, 2020).

Müslüman dünyasında geyiğin macerası ise daha farklıdır. Geyik aslında İslamiyet'in doğduğu topraklarda değil İslam'ın yayıldığı topraklarda etkisini göstermiştir. Orta Asya Türk toplumlarında ve Şamanizm'de zengin anlamlara sahip olan geyik İslam'la birlikte söküp atılacağı düşünülse de asla böyle olmaz. Çünkü Türklerin ve Şaman geleneğinin hayvan kültürüne verdiği önem yok olabilecek kadar ehemmiyet taşımayan bir değer değildir. Ancak masallarda destanlarda menkıbelerde yeni bir anlamla hibrit bir yapı kazanmıştır. Müslüman dünyadaki geyikgil sadece karaca, rengeyiği, ceylandan oluşmaz. Koç, koyun, keçi de geyikgillerle aynı değeri taşımaktadır. Bu yüzden Anadolu ve Orta Asya halklarında her boynuzlu imgelem dünyasında geyik olarak temsil edilmektedir. Yine aynı şekilde Sibiryaya topraklarında geyiğe büyük bir kutsallık atfedilmiş, geyikgillerin bir yaşam ölüm döngüsünün yeniden dirilişin hayatın simgesi olarak somutlaştırılmıştır (Laurant & Zarccone, 2020).

Geyiğin yeniden hayatı ve dirilişi temsil etmesinin neden olan benzerlik şudur; geyik her yıl boynuzlarının düşürür ve düşen boynuzların yerine hemen yenisi gelir. Hristiyan dünyasında bu boynuz yenilenmesi Hz. İsa'nın dirilişine, Orta Asya Çin Japon dinlerinde reenkarnasyona işaret eder. Sibirya'da ise hayat ağacının adeta tasviri, somut halidir.

Geyiğin asıl kutsallığını Şamanizm'de hissedilir. Şamanist geleneğe av önemli bir olaydır, geyik eti avın temsilcisidir. Geyik avı Hristiyan ve Kelt dünyasında olduğu gibi şerefli bir avdır. Geyiğin avlanmasını zorlaştıran; hızı, çevikliği ve atıklığıdır. Şamanda geyik kılığına bürünür ve avın kolay avlanması için avcılara yardım eder. Ava çıkılmadan önce Şaman geyik kılığıyla birlikte av anını canlandırır. Şamanın kostümünde geyik öğelerinin yanı sıra kuştan ve ağaçtan da unsurlar vardır. VII. yüzyılda ise Orta Asya'da İslam'ın yayılması ile bu ayinler ortadan kalksa da halk inanışlarında sufilikle beraber İslamlaşmış Şamanizm'le geyik imgesini korumuşlardır (Laurant & Zarccone, 2020).

İslamlaşmış Şamanizm'de her ne kadar geyik unsuru azalsa da yakın tarihte özellikle Sincan bölgesinde Kırgızlar tarafından hala canlılığını korumaktadır. 1960-70'li yıllarda Kırgız Özerk bölgesinde küçük yaşlarda bir çobanın sürüsüne geyikgillerden olan gri bir koç gelir. Bu koçu sadece çoban görür, anlar ki o koç onu şifacı bir şamanlığa doğru götürür ve bu ruhun Müslüman bir veliye ait olduğunu söyler. Bu ruh sayesinde delikanlı tanınan bir şifacı olur. Yakın zamanda bunun gibi hala belirtilen bölgelerde geyik etkileri daha kutsal ve ruhani şekilde devam etmektedir (Laurant & Zarccone, 2020). Bu durumdan anlaşılıyor ki Şamanizm ve İslam bu bölgede birbirine uyum sağlamıştır.

Geyik Asya'da tanrının gönderdiği elçi, rehber veya tanrı/çanın kendisidir. Göktürk efsanelerinde; bir Göktürk hakanı Deniz, Tanrı ile sevgili olmuştur. Hükümdar ava çıktığında askeri bir geyiği okla vurmuş ve öldürmüştür. Vurulan geyik beyaz bir geyiktir. Hükümdar böyle bir geyik görmediği için bu duruma şaşırır. Daha sonra günler geçtikçe sevgilisinden haber alamaz ve onu aramaya çıkar ancak sevgilisi kaybolmuştur. Sonradan anlar ki vurulan beyaz geyik sevgilisidir. Bu olay efsane gibi anlatılsa da

VII. yüzyılda bir Batı Göktürk hükümdarının sarayında serbestçe dolaşan geyikleri kaydeden seyyahın notları da bu olayın önemine dikkat çekmiştir. Anlaşılabileceği üzere geyik İslam'da Peygamber'in elçisini, Şamanizm'de tanrıyı ve rehberi açıkça temsil etmektedir (Laurant & Zarcone, 2020).

Kitabın ikinci bölümünde ise geyiğin Hristiyan Azizler ve Müslüman Sufilerle ilişkisi anlatılmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında geyiğin kalabalık ve karmaşık dünyasına inilmeye başlanmıştır. Özellikle 41. *Mezmun* tefsirinde geyiklerin hızı, denizleri aşarken ki dayanışmaları ve yenilenme becerileri geyiğin Hz. İsa'ya direkt benzetilerek ölümden, ahlaksızlıktan tamamen kurtaracak ve çeşmesinden kaynak suyundan içirerek kurtuluşa erdirileceği düşünülmektedir. Hristiyan dünyasında Sain Victor'lu Petrus Lombardurs Hristiyan adayıyla geyik arasında bir benzerlik kurmuştur. Avcı tarafından yaralanan geyiğin şifa için geyik otu araması tam bu benzerliğe referanstır. Çünkü geyik otu Tanrı'nın sözüdür. Hristiyan adayı da yaralanmış veya yılanlar tarafından zehirlenmiş bir geyik gibi geyik otunu aramış ve kurtuluşa ermiştir.

Müridi Hoiland'li Gillebert (ya da Hoyland'lı Gilbert, Cîteaux Manastırı başpapazı, ö. 1172) XIII. Vaaz'da, Bethel Dağı'na (Neşideler Neşidesi, 2:17) doğru erkek ve dişi geyikler gibi tırmanan ruhani adamlardan bahseder, tıpkı "yiğit geyik" Aziz Pavlus'un bizi davet ettiği gibi: "Ey! [Tanrı'nın ruhunun] kendilerine, kutsanmış yavru geyiği saklayan gizemlerin derinliklerini ifşa ettiği [...] sahici geyikler!" 3. Kitap'ta yeniden "yüksekler"den söz eder: "Dişi geyiğe benze ki seni görsünler ve sen de uçabilesin". Mezmurlar 28:9 (29:9)'daki dişi geyiğin Tanrı'nın sesiyle doğurduğu ya da doğum esnasında titrediği söylenir; teolojik yorumlar ve halk inançlarının keşiştiği kavşakta, (tek boynuz mitiyle özdeşleştirilen) Bakire Meryem ile yakınlığı emzirme temasının önemiyle desteklenir. Aziz Bernard bizzat Bakire'nin göğsünden süt emmişti ve çok sayıda azizin dişi geyikler tarafından emzirildikleri söylenir; daha önce de görüldüğü üzere, tıpkı Kelt efsanelerindeki Tristan'ın durumunda olduğu gibi.

Milattan sonra Budizm'in Orta Asya'da etki göstermesiyle Budist metinler yayılmaya başlamış ve Buda'nın doğum hikâyelerinden oluşan Jatakalar özellikle ilgi görmüştür. Prens Sidharta bu metinlerde geyik kılığındadır. Geyik avına çıkan ve eşsiz geyiği bulup avlayanlar lanetli, uğursuz ve işkence dolu bir hayat yaşar çünkü o geyik Buda'dır. Bu durum tabii ki Müslüman geleneğini de etkiler. Budizm'de Buda'yı temsil eden geyik İslamiyet'te de Hz. Muhammed'i temsil etmektedir. Peygamber geyiktir onu avlayan avcı ise kâfir Hristiyan olarak tasvir edilir. Bu Jatakalar sadece yakın coğrafyadaki Müslümanları değil batıda da etki gösterir. Kutsal olan elçi ve tanrı olan geyik Hristiyan dünyasında Azizi Eustathius'a görünen hac taşıyan geyik olmuştur. Budizm'in geyiği hem İslam hem de Hristiyan dünyasına etkide bulunmuştur. Yazarlar bu anlatılardaki benzerliğin tabii ki sözlü olduğunu yazılı bir kaynağa ulaşmadıklarını da belirtmektedirler. Özetle değerlendirilecek olursa geyik kılığına bürünebilmek Budist, Müslüman, Hristiyan ve Sufi gelenekte yola girmenin, uyarıcı olmanın, yol gösterici olmanın ilk aşaması olmuştur.

Geyikgil avına gelinecek olunursa; geyik avı önemlidir insanlar geyikler ve ruhlar arasında bir bağ kurar. Ancak avın kuralları vardır. Özellikle Kafkas ve Anadolu bölgesinde geyik avına çıkma büyük bir kahramanlık göstergesidir. Tabii ki gebe geyikleri, boynuzlu dişi geyikleri, (dişi geyikler normalde boynuzsuz olur, Sibiryada da boynuzlu geyik Maral Ana'yı temsil eder.) alacalı geyikleri ve beyaz geyiklerin öldürülmesi avcıyı onursuz hale getirir. Çünkü bu özellikteki geyikler Şaman, elçi, tanrı ruhu taşırlar. Efsanevi anlatılara bakıldığında İslam'da da Şaman geyiği artık bir velinin bineği olmuş ve Anadolu'da böyle anlatılmıştır. Avlanmak dengeyi korur, normalde uğursuzlukta getirmez ta ki av kurallarına saygı gösterilmezse. Kutsal geyiği vurursan hastalanırsın, ona nişan alırsan o oranın koruyucusu olan insana dönüşür, anlayışıyla Şaman geyiği artık Müslüman velinin geyiği olarak Anadolu'da anılmaya başlanır. Anadolu'daki bu anlatılarla karşılaşan yazar şu kısa hikâyeyi aktarıyor: "Bir adam su içmekte olan bir geyiğe ok atar, geyik anında aksakallı kocaya dönüşür, avcı onun ayaklarına kapanır ve tövbe eder." Bu örneğe benzer bir başka anlatıda İrlanda'da karşımıza çıkıyor.

Türk Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti'nden derlenen "Avcı Biynöger" destanı (13.-14. yy.) en önemlilerinden biridir. Karaçay-Çerkezler, İslam'ı kabul etmiş olmalarına hiç şüphesiz geyik avına ya da boynuzlu muadillerine hasredilen anlatılanın rağmen, muhtemelen İskitlerden miras aldıkları eski inançları devam ettirirler. Özellikle, beyaz sakallı, iri ve heybetli bir ihtiyar olarak da hayal ettikleri, beyaz yabani koyun görünümünde, Apsatı adında bir tanrıyı kutsarlar. Yüksek bir dağın zirvesinde hüküm süren Apsatı vahşi hayvanların, özellikle de geyik ve yabani koyunların koruyucusudur. Bundan dolayı, bir ava hazırlık ayinini (kurbanlar, dualar vb.) gerekli kılar ve her şeyden önce, izinsiz avlananları cezalandırır. Ayrıca geyikgillerin nüfus artışını tehdit ettiği zamanlarda aşını avlanmayı sınırlar. Av mevsiminin açılışından önce ilkbaharda ayinlerin düzenlendiği Çegem (Kabardey-Balkarya) şehrinde "Apsatı kayası" adında bir kült yeri ona adanmıştır. Apsatı'nın, kutsal kabul edilen Baydımaya ya adındaki kızının geyiğe dönüşme gücü vardır." İslam peygamberinin kızının adının (Fatıma) ödünç alınmasının arkasında, eski tanrı-geyik inancıyla yeni din arasında başarılı bir melezleşme görülür. Şamanik geyiği sahneye koyan efsaneler ile bu hayvanı sufi velilerin bineği haline getiren efsaneler arasında orta bir konuma yerleştiren bu efsanevi anlatının İslami özelliği olan tek unsuru budur. Ayrıca anlatı, Sibiryada geleneksel avın temel ahlaki kurallarından ikisini yansıtır: Gebe dişilerin hayatını bağışlamak ve türün çoğalmasını tehlikeye atmamak amacıyla sadece gereken hayvanları öldürmek. Genç avcı Biynöger kralın oğludur ancak avı sınırlayan ata kurallarını dikkate almaz. Nesli tehlikeye atacak şekilde çok sayıda geyik ve yabani koyun öldürür ve Apsatı'yı öfkelenendirir. Dahası, hasta ağabeyini iyileştirmek için, bir büyücü kadının tavsiyesi üzerine, ak maralın sütünü elde etmek zorundadır, bunun için bu çok ender rastlanan hayvanın peşinde baş döndürücü bir takibe koyulur, sonuçta onu saklandığı yerden dışarı çıkarır ve yaralar ancak öldür-meyi asla başaramaz. Genç adam, avcılık hayatında daha önce hiç benzerini görmediği bu hayvanın "boynuzlu dişi

geyik" olduğunu burada belirtmek gerekir-güzelliğinden etkilenir. Sadece uçayağı olan -bir başka özellik-bu hayvanın altın boynuzları vardır ve "başı Elbruz Dağı'nın karları gibi parlamaktadır". Destansı metin bu konuda çok sayıda övgü sıralar:

Boynuzları tıpkı etine saplanmış bir mücevher gibidir [...] dağa çıkışı bir kuşun gökyüzünde uçuşu gibidir [...] [tüylerinin] beyazlığı yeni sağılmış süt gibidir [...] zarafeti düşün günü dans eden bir kadınıki gibidir.

Biynöger karşısındakinin alelade bir geyik olduğundan şüphe eder; onun şeytan ya da cin hatta bizzat iblis olduğunu düşünür. Daha sonra, kardeşini kurtarabilecek sütü alabilmek için, kendisini yakalamasına izin vermesini istediği hayvanın ona cevap vermesiyle şaşkınlığa uğrar. Ak maral insanların dilinde konuşarak ona, yani "geyikleri ağlatan"a, takibi bırakmasını buyurur ve kendisinin ne cin ne şeytan ne iblis ve hatta ne de geyik olduğunu, Apsati'nin kızı Fatıma olduğunu bildirir. Biynöger yine de avdan vazgeçmez ve Fatma onu lanetler. Çocukluğundan bu yana geyik etine duyduğu iştahı bastıramadığından, bundan sonra da kargaların onun etine duydukları iştahı bastıramayacakları kehanetinde bulunur. Uçurumlarla çevrili yalçın kayalıklarda onu yalnız bırakan geyiğin tuzağa düşürdüğü Biynöger vadiye inemez ve aç susuz on beş gün hayatta kalır, sonra kendini boşluğa bırakır (Adiloğlu, 2007).

Geyik avlanıp pişirildikten sonra kemiklerine zarar verilmeden kemikleri tekrar birleştirilir ve yeniden dirilmesi beklenir. Bu düşünce Sibiryada dünyasında yaygınken Müslümanlar arasında da yerini bulur. Orta Asya Yesevi dervişler çevresinde bu olaydan bahsedilir. Yesevi dervişler, "ölmeden önce ölünüz." düsturuyula ölümü ve yeniden doğuşun verdiği cezib halini geyiğin bu mucizesine bağlamaktadırlar. Hacı Bektaş Veli menakıpnamesinde:

kuzuları pişirin ve pişip yenen kuzunun kemiklerini, ayaklarını, başını ve derinin içine koyun. Daha sonra onları dama koyun diye emretti. Hünkâr kalkıp iki rekât namaz kıldı, dua etti elini yüzüne sürdü ve müritlerden kapıyı açmasını emretti. Kapıyı açar açmaz görürler ki kuzular dirilmişti. (Laurant & Zarcone, 2020)

Eskiden mekânın sahibi olan ruhlar artık İslam'ın etkisiyle, Sibiryada olduğu gibi Anadolu'da etkin değildi. Anadolu'da yapılan törenler artık bir inanç değil Müslüman velileri bir temsil olarak kalmıştı. Yazar bu ifadeleri eski ve günümüz karşılaştırması yaparak çok rahat açıkça ifade ediyor.

Kitabın üçüncü yani son bölümünde ilk iki bölümün artık daha çok örneklendirilmesi ve efsanelerdeki konumu anlatılmıştır. Yok eden ve kurtaran av ifadesiyle başlayan 3. Bölüm aslında tarihsel süreci olan geyiğin anlamlı hale geldiği ve efsanelere, sanata destanlara nasıl yansıdığını aktarır niteliktedir.

Avrupa ve Hristiyan dünyasında Merlin efsanesiyle geyiğin aşağı ve yukarı ile bir aracı olduğu vurgulanır. Kelt dünyasında geyik aşağıya giden geçitleri ve göklerin yollarını biliyor ve ruhları taşımıştır.

Troyes'lu Chrétien ve Boron'lu Robert tarafından 1220'li yıllarda ortaya konan Graal efsanesinin Merlin'i kendini "aşağı dünyadakilerin ehlileştirilmesine adanmıştı. Kitap, bir erkek şeytanla bir ölümlü kadının meyvesi olan "babasız çocuk" Deccal'in doğmasına karar veren İsa'nın yeniden vücut bulmasıyla afallamış Şeytanlar Konseyi ile başlar. Uykusunda şeytanın musallat olduğu kadın hamile kalır; günah çıkarttığı Blaise (vahşi hayvanlar arasında yaşayan bir başka geyikli Doğu azizi) yargılanan ve çocuğuyla birlikte yakılmakla tehdit edilen annenin temize çıkmasını sağlar; boyu anormal derecede büyük olan ve yaşına rağmen duruşma boyunca bilgece konuşan çocuk Merlin, şeytan ilmi hakkında neredeyse bilimsel bir sunum yapar ve mutlu bir sonuç için "üstadı" Blaise ile birlik olurlar: şeytanı aldatmış görünüşe göre kurtulmuş bir Merlin. Kralların danışmanı rolünü destekleyecek şekilde, astrolojiden ve "Sevillalı İsidor'un eserlerinde" sıralanan her tür bilimden anlardı Merlin; ancak peygamber aynı zamanda büyücüydü de. Kayaların yerini değiştiriyor ve kral Uther Pendragon'a göz koyduğu kadının kocası görünümünü veriyordu; bu zinadan, aşağı dünya ile "vahşi av" arasındaki ilişkinin anahtar ismi Kral Arthur doğacaktı (Laurant & Zarcone, 2020).

Anadolu'ya geldiğinde artık avın uğursuzluğu yasaklılığı daha dikkat çekici bir hal almaya başlamış ve hikâyelerde masallarda sık sık geyik avına çıkan avcının kötü akıbeti anlatılmaya başlanmıştır. Hatta yakın zamanda sinemaya da aktarılan Yaşar Kemal'in Alageyik hikâyesi bu durumun en yakın ve en güzel örneği olmuştur. Anadolu'da kaybolan çocuklar geyikler tarafından korunur ve dişi geyikler tarafından emzirilir. Aleviler içerisinde önemli bir şahsiyet olan Demir Baba'nın durumu da böyledir. Aslında av avcı arasında bir bağ vardır. Av da avcı da insandır bir nevi ve bir bağ mutlaka kurulur.

Hristiyanlarda özellikle Kral Arthur döneminde geyiğin avlanması ve büyük bir özenle parçalanması, parçaların dağıtımı kişinin toplumdaki gücüne, avdaki görevine ve yetkisine göre yapılır. Kral Arthur'un sarayında bulunduğu lay şiirlerinde renkli bir Kelt unsuru vardır. Güzel genç bir kızın beyaz geyiği avlayıp ayağını getirenle evleneceği vaadi ile Tyolet geyiğin peşine düşer, beyaz geyiği avlar ve Arthur'un efsanesindeki parçalama usulüyle sağ bacağını eklem yerinden keserek kıza götürür, kızla evlenir. Hac taşıyan beyaz geyik tasviri ve anlatısı da oldukça yaygındır. Beyaz geyiğin bekâretini kaybetmeden İsa'ya hamile kalan Meryem'i temsil ettiğine ve İsa'nın tanrısal dönüşümünü de geyiğin hiç yaşlanmamasına bağlarlar.

Yukarıda da bahsedildiği gibi kitabın son bölümlerinde bir ve ikinci bölümde anlatılanların referanslarından bahsedilmiştir. Müslüman sufiyi temsil eden geyik özellikle Bektaşî tarikatlarında görülmüştür. Bektaşî dervişler geyikgiller adını taşırlar: Karacaoğlan, Karaca Ahmed, Geyikli Baba... bazı erenler pirlar de Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa gibi geyiğe dönüşmektedir. Asıl temsilci ise Hacı Bektaş Veli'dir. Hacı Bektaş Veli'nin hafızalarda bulunan resminde koltuğun altında bulunan geyik ve aslan vardır. Aslan Hz. Ali'yi temsil ettiği için önemlidir ve geyik de aslan kadar

tarikât içinde önemli bir hayvan olmuştur. Zaten bir velinin veli olmasının en önemli kerameti vahşi olan hayvanı ehlileştirmesidir. Ehlileştirilmesi en zor olan geyiği ehlileştiren kişi veliliğini göstermiş olmaktadır. Tabi sadece bununla kalmayıp ehlileştirmenin yanı sıra velilerin en büyük melekesi de geyiğe dönüşmesidir.

Bütün bunlar geyiğin tarihteki süreci anlatılmak için yazılmıştır. Ancak günümüzde de geyik imgesi neyi temsil etmekte bu da araştırma konusu olmuş ve yazar bu konuyu kitabının son bölümüne eklemiştir. Avrupa da özellikle sinemada da bir motif olarak yerini alan geyik; Harry Potter, Game of Thrones gibi dizilerde de görülmüş ve Orta Çağ Avrupası ile Kelt dünyasındaki temsili ile Azizler'in ruhu yaşatılmıştır. Ancak son zamanlarda, yeni inanışlarla beraber geyik imgesinde de değişimler olmuş ve bu değişim olumsuzluklarla olmuştur ki bu olumsuzluklar Avrupa dünyasında XIX. yüzyıldan itibaren meydana gelmeye başlamıştır. Özel olarak burada geyiğin avdan sonra paylaşılması ritüeli ve tazı payı önemlidir ki özel olarak okunması gereken bir bölümdür.

Sonuç

Kitap, geyiğin tarihteki kahramanlığını coğrafi ve dinsel olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Geyik bu süreçte, Tanrı Dağları'nın hâkimi, yeniden hayatın, dirilişin sembolü, İslam peygamberinin rehberi ve İsa'nın kendisi, Müslüman sufilerin kerameti olmuştur. Yazar bütün bunların sebebinin geyiğin düşen ve yeniden çıkan, yeniden hayatı temsil eden eşsiz boynuzlarına bağlamaktadır. Geyik sadece bir hayvan değildi artık, geyik insanla hayvan arasına konmuş benzersiz bir aracıydı da. Hristiyan Azizler, Müslüman veliler; Aziz Mammes, Demir Baba gibi insanlar geyiklerin sütüyle beslenmişlerdir. Ne var ki geyik asla ehlileştirilememiştir. Ne tamamen insan olmayı ne de sadece bir hayvan olmayı kabul etmemiştir. Tarihte binek aracı olarak genelde ata rastlansa da mitolojide binekler geyiklerdir ki *Yüzüklerin Efendisi*'nde bu da açıkça anlatılmıştır. Geyik öyle bir varlığı ki her şey onda mevcuttur ve geyik hem av hem de kutsaldır.

Kaynaklar / References

- Adiloğlu, A. (2007). Biynöger ve Kococaş Destanları arasında benzerlikler. *Turkish Studies*, 2-4, 51-83. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.160>
- Arslan, N. G. (2013). Efsaneden günümüz edebiyatına geyikler ve lanetleri. İçinde E. Gürsoy Naskali & E. Demir (Eds.), *Geyik Kitabı* (ss. 189-208). Kitabevi Yayınları.
- Ateş, M. (1996). *Mitolojiler, semboller ve hallar (koç boynuzu-elibelinde)*. Symbol Yayıncılık.
- Avcı, A. H. (2015.) *Abdalan-ı Rum ve Geyikli Baba*. La Kitab.
- Blondeau, A.-M., & Karmay, S. G. (1988). Le Cerf à la vaste ramure: En guise d'introduction. In A.-M. Blondeau & K. Schipper (Eds.), *Essais sur le rituel, Bibliothèque de l'École des Hautes Etudes - section des sciences religieuses* (pp. 119-146). Peeters.
- Brunel, R. (2011). *Le Monachisme errant dans l'islam, Sidi Heddi et les Heddawa*. Maisonneuve et Larose.
- Büyükokutan, A. (2008). Avcılıkla ilgili inanışlar. İçinde E. Gürsoy & H. Oytun Haltun (Eds.), *Av ve Avcılık Kitabı* (ss. 455-477). Kitabevi Yayınları.
- Certeux, A., & Cornoy, E. H. (1884). *L'Algérie traditionnelle. I*. Maisonneuve et Leclerc.
- Concordance Biblique. (1998). TOB, Cerf.

- Cunbur, M. (1982). Folklorumuzda "geyik" motifi üzerine. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II*, 71-94.
- Çağatay, S. (1953). Karaçay halk edebiyatında Avcı Bineger. İçinde *Fuad Köprülü Armağanı* (ss. 93-112). Ankara Üniversite Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Çağatay, S. (1956). Türk halk edebiyatında geyiğe dair bazı motifler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 153-177.
- Çevirme, H. (1999). Alageyik efsanesi üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (13), 251-254.
- Demir, E. (2013). Türkülerde geyik. İçinde E. Gürsoy Naskali & E. Demir (Eds.), *Geyik Kitabı* (ss. 141-175). Kitabevi Yayınları.
- Demirci, Y. Z. (1934). *Yürükler ve köylülerde hikâyeler*. Güneş Mat.
- DeWeese, D. (2014). Shamanization in Central Asia. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 57(3), 326-363. <https://doi.org/10.1163/15685209-12341351>
- Hasluck, F. W. (1973). *Christianity and Islam under the Sultans*. Octagon Books.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2015). Geyik boynuzlarının yatırlarda şifa için kullanımı. *Milli Folklor*, 137-148.
- Laurant, J.-P., & Zarccone, T. (2020). *Geyik bir Hristiyan ve Müslüman simgesi* (G. Artam, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Vilayet-name, Manakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli*. (1958). (A. Gölpınarlı, Haz.). İnkılap Kitabevi.
- Yeşildal, Ü. Y. (2007). *Anadolu folklorunda geyik* (Tez No: 217162) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Zarccone, T. (1995). Le Culte de Baha' al-Din Naqshband à Bukhara (Uzbekistan). *Journal of Turkish Studies*, 19, 231-244.
- Zarccone, T. (1999). Quand le saint légitime le politique: Le mausolée de Afâq Khvâja à Kashgar. *Central Asian Survey*, 18(2), 225-241. <https://doi.org/10.1080/02634939995696>
- Zarccone, T. (2002). Le Culte des saints au Xinjiang de 1949 à nos jours. *Journal of the History of Sufism*, (3), 133-172.
- Zarccone, T. (2014). Bektashiyya. *Encyclopedia of Islam*, (3). 21-30.